

Notes sobre l'aportació de la Societat Catalana de Geografia a la geografia catalana (1935-1991)*

Joan Tort i Donada

1. Plantejament

L'objectiu d'aquesta comunicació és fer una aproximació, en sentit qualitatiu, a l'aportació cultural i científica de la Societat Catalana de Geografia a la geografia de Catalunya, al llarg de la seva existència; concretament, des de la seva fundació, l'any 1935, fins al 1991. Com a precisió metodològica, volem puntualitzar que hem triat aquesta última data perquè coincideix amb l'any de l'organització, a càrrec de la pròpia Societat, del primer Congrés Català de Geografia, convocatòria que, per la seva transcendència institucional i acadèmica, marca un punt d'inflexió en l'evolució seguida per l'esmentada Societat des de la seva fundació.

Dins el marc descrit, volem subratllar que no és la nostra intenció contribuir a incrementar el coneixement historiogràfic sobre la Societat Catalana de Geografia. Afortunadament, tot i que la vida d'aquesta societat filial de l'Institut d'Estudis Catalans amb prou feines supera la seixantena d'anys (sobretot si tenim amb compte la interrupció total del període 1936-1947), l'estudi detallat de la seva història ha estat abordat en diverses ocasions i des de perspecti-

* Text presentat al Simposium sobre *L'aportació cultural i científica de l'Institut d'Estudis Catalans (1907-1997)*, que va tenir lloc el desembre de 1997.

ves diferents.¹ Això ens relleva, a la pràctica, d'haver-nos de plantejar qüestions relacionades amb la gènesi de l'entitat i amb el seu procés de desenvolupament temporal, i ens permet passar directament a allò que pretén ser la finalitat essencial d'aquest escrit; és a dir, construir, a partir dels materials i de les elaboracions subministrades per diversos autors, unes reflexions crítiques sobre la significació específica de la Societat Catalana de Geografia, en el context més general de la geografia catalana del segle actual. Val a dir que aquestes reflexions no volen ser simplement un aplec de notes i comentaris sobre aspectes diversos de la vida de la Societat, sinó que estan guiades per un únic fil conductor: el de preguntar-nos, a cada fase diferenciada de la seva història, quina ha estat l'aportació concreta i positiva de la Societat Catalana de Geografia a la societat en general i a la ciència geogràfica en particular.

Amb la idea de delimitar amb més precisió l'abast de la nostra recerca, assenyalarem els tres aspectes sobre els quals centrarem d'immediat la nostra atenció. Són els següents: a) el context i les motivacions del sorgiment de la Societat Catalana de Geografia; b) la línia temàtica seguida d'estudi i recerca, més enllà de les vicissituds i els condicionants històrics; i c) el procés de consolidació i desenvolupament de la Societat Catalana de Geografia en relació amb el desenvolupament general de la geografia catalana.

2. A propòsit del sorgiment de la Societat Catalana de Geografia

La Societat Catalana de Geografia va veure la llum en un moment particularment conflictiu del nostre segle: l'any 1935. Si prenem com a referència concreta de la seva creació la data de novembre del 1935,² tenim que el seu període d'activitat «normal» gairebé no va arribar a durar ni vuit mesos, atès que l'inici de la guerra civil, el juliol de l'any següent, va estroncar sobtadament els projectes en marxa i va posar en suspens qualsevol iniciativa fins al final de la dècada següent.

Tot i els entrebancs del principi, doncs, i més enllà de la migradesa que representa un període inicial limitat a vuit mesos d'existència real, és interessant de fixar-se en les circumstàncies que envolten el naixement de la nostra entitat perquè resulten molt il·lustratives de la situació que vivia en aquells moments la geografia catalana. D'entrada, i a fi de poder valorar adequadament el context cultural i científic en què se situa el naixement de la Societat, cal no per-

1. Són especialment rellevants, en aquest sentit, els treballs de Josep Iglésies (*Els quaranta anys de la Societat Catalana de Geografia*), Lluís Solé i Sabarís (*Sobre la naixença i el desenvolupament de la moderna geografia catalana*) i Lluís Casassas (*Una continuïtat assegurada. Aproximació a l'anàlisi del període recent, 1976-1989*), inclosos en el nº 19 de la revista «Treballs de la Societat Catalana de Geografia», Barcelona, setembre de 1989.

2. Prenem com a referència la data de novembre de 1935 perquè Josep Iglésies reporta que, cap al final del mes esmentat, va haver-hi la sessió inaugural del curs. Vegeu, al respecte, «Treballs», nº 19, p. 12.

dre de vista que ens trobem immersos dins d'allò que Francesc Nadal ha anomenat el «procés d'institucionalització de la geografia de Catalunya»,³ o sigui, el procés a través del qual la geografia passava de ser un coneixement escassament vertebrat (tant a nivell social com acadèmic) a esdevenir una disciplina formalitzada i reconeguda institucionalment. Segons l'autor referit, alguns fets que van contribuir d'una manera significativa a posar en marxa aquest procés van ser l'eclosió del moviment excursionista, a partir de l'últim quart del segle passat; la creació, l'any 1909, de la Societat de Geografia Comercial de Barcelona; la creació, durant la segona dècada del segle, d'allò que seria el Servei Geogràfic de la Mancomunitat; la creació de la pròpia Societat Catalana de Geografia i, finalment el sorgiment de diverses iniciatives encaminades a aconseguir un rang universitari per als estudis geogràfics.

Sense entrar a considerar les raons per les quals la geografia era al nostre país, en aquella època (anys 30 del segle actual), un cos de coneixements poc vertebrat (cosa que, en canvi, no succeïa a la major part de països europeus, i en particular als més avançats des del punt de vista cultural i científic), volem ara cridar l'atenció sobre les circumstàncies específiques en què es produí el sorgiment de la Societat. D'entrada la motivació sembla prou clara i explícita si ens atenim a la convocatòria-manifest que, amb data de novembre de 1935, convidava tots els interessats en els estudis geogràfics de la terra catalana a aplegar-se dins la nova associació:

«De mica en mica la nostra terra va entrant en vies de normalitat pel que es refereix al conreu de les diverses ciències. D'un quant temps ençà es nota en el nostre poble el desvetllament d'una viva curiositat pels estudis geogràfics, malgrat que l'escassetat d'estudiosos doctes és prou evident. La geografia, entre els catalans, si es deixen de banda els estudis netament geològics, no havia estat durant molt de temps altra cosa que una ampliació de l'excursionisme. Potser ha arribat l'hora que a Catalunya es doni a aquesta ciència la independència i la categoria que arreu del món li és justament reconeguda. (...) Per això fem una crida a tots els arreu de les terres de llengua catalana senten afecte al conreu dels estudis que ens són cars perquè vulguin venir a aplegar-se amb nosaltres i donar fortalesa, possibilitats i prestigi a la novella associació.»⁴

Però a banda del caire explícit de la proclama, un aspecte concret ens sembla especialment significatiu: ens referim al fet que els vint-i-set signants d'aquesta crida representen un ventall molt ampli de coneixements, fins al punt que Josep Iglésies arriba a afirmar que «a part de Solé i del Dr. Fontserè, solament són quatre geògrafs els avalants que tenien plena significació universitària».⁵ A títol d'exemple, es pot assenyalar la presència d'especialistes en arquitectura i història de l'art com Puig i Cadafalch, lingüistes com Joan Coromines,

3. Vegeu, al respecte, el documentat estudi de Francesc Nadal titulat *El pensament geogràfic a la Catalunya contemporània fins als anys quaranta*, dins Societat Catalana de Geografia, Primer Congrés Català de Geografia. volum II (Ponències), Barcelona 1991, ps. 5 a 20.

4. Extret de la convocatòria original, reproduïda en facsímil a la pàg. 10 del número 19 de la revista «Treballs», Barcelona, setembre de 1989.

5. Josep Iglésies, *op. cit.*, p. 48.

historiadors com Carreras i Candi o científics naturalistes com ara Faura i Sans, Josep R. Bataller, Solé Sabarís o el mateix Fontserè. Estem, en definitiva, davant un conjunt molt variat d'experts en branques molt diverses del saber que conreenen a reclamar, de manera unitària, la necessitat d'una associació que vetlli expressament per la promoció i el desenvolupament de la geografia: tota una lliçó de pluridisciplinarietat *avant la lettre*, que cal no subestimar a l'hora de considerar, en una perspectiva històrica, la progressiva articulació de la ciència geogràfica a Catalunya durant el segle xx.

Un altre aspecte relacionat amb el context en què sorgeix la Societat Catalana de Geografia i en el qual volem incidir, és el que fa referència al paper d'aquesta entitat en la sol·licitud formal d'uns estudis universitaris de Geografia. Novament és Josep Iglésies qui explica amb detall les particularitats d'aquesta iniciativa, en la qual Eduard Fontserè va tenir un paper preminent.⁶ Però és Lluís Solé i Sabarís qui dóna més detalls de la qüestió, a partir de l'estudi del projecte i de l'informe tècnic preparat per Fontserè (i que porta data de març de 1936).⁷ Per part nostra, i sobre la base de les referències que aporta Solé i Sabarís, volem subratllar les característiques que ens han semblat més destacades del contingut d'aquest projecte, i que, des de la perspectiva actual, li atorguen un segell inconfusible de modernitat:

a) Es tracta d'una proposta d'estudis geogràfics basada en el rigor i, alhora, en la simplicitat de plantejaments: la idea de base no és crear unes matèries d'estudi noves, sinó aprofitar les matèries ja impartides a les facultats de ciències i de filosofia i lletres.

b) Es vol donar un enfocament expressament utilitari als estudis, tot potenciant l'orientació cap a l'ensenyament i cap al món de la cartografia com a sortides principals.

c) El programa de matèries proposat es basa essencialment en un principi d'equilibri; s'hi inclouen assignatures de caràcter naturalista, tècnic, descriptiu-territorial i humanístic.

d) El projecte té, en qualsevol cas, un caire que es pot qualificar com a novedós en el context de l'ensenyament universitari espanyol de l'època. Un paràgraf de l'informe, redactat pel mateix Fontserè, és prou eloqüent en aquest sentit:

«És un fet desgraciadament prou conegut l'estat llastimós en què es troba l'ensenyament de la geografia a casa nostra, des de l'escola primària a la universitat. (...) De fet, doncs, la geografia és l'única disciplina fonamental inexistent a la universitat espanyola. (...) Propugnem un ensenyament complet de la ciència geogràfica, independent dels estudis històrics, els quals en la mesura que els fos necessària podrien aprofitar-se dels ensenyaments geogràfics.»⁸

6. Josep Iglésies, *op. cit.*, ps. 12-13.

7. Vegeu, sobre aquesta qüestió, les minucioses explicacions que dóna Lluís Solé Sabarís a l'article citat («Treballs» n° 19, ps. 32 a 38).

8. Lluís Solé Sabarís, *op. cit.*, p. 34.

3. La geografia en relació amb la Societat Catalana de Geografia: cap a una caracterització dels continguts desenvolupats

L'estudi de l'activitat duta a terme per la Societat Catalana de Geografia no es pot referir linealment al període proposat (1935-1981) sinó que, per les circumstàncies derivades de la guerra civil i de la postguerra immediata, demana fer la salvetat dels anys compresos entre 1936 i 1947.⁹ Tot i així, cal ressenyar que els primers anys a partir d'aquesta última data l'activitat és més testimonial que una altra cosa, ateses les circumstàncies de l'època, i que no serà ben bé fins a la dècada dels setanta que es podrà parlar d'una normalització plena.

Tot fent un repàs als períodes en què s'ha desenvolupat la tasca de la Societat Catalana de Geografia, Lluís Casassas ha distingit quatre moments ben definits en l'evolució de l'entitat al llarg de la segona meitat del segle:¹⁰

- 1947-1972, o «la voluntat de permanència».
- 1972-1980, o «el camí cap a la consolidació i la represa».
- 1980-1985, o «la voluntat de normalització».
- A partir de 1985, o «unes branques cada vegada més esteses».

De fet, si hi ha un denominador comú dins aquests quatre períodes és la línia progressiva que se segueix en l'organització i en l'articulació de l'activitat social: des dels mínims testimonials que van caracteritzar el primer període fins a la vertebració d'un ventall de tasques força divers durant la dècada dels setanta i dels vuitanta. El procés d'arrencada i consolidació, en qualsevol cas, no va ser fàcil: n'és una mostra el fet que no és fins a l'any 1978 que la Societat posa en marxa el seu òrgan d'expressió periòdic, la *Revista Catalana de Geografia*. I només cal resseguir amb una certa atenció la memòria de les activitats desenvolupades per la Societat des dels seus inicis, detalladament historiades per Josep Iglésies, per comprovar la pregona diferència de naturalesa entre la tasca del primer període i la que es porta a terme un cop situats en el camí de la normalització.

Com a conseqüència d'aquesta evolució tan desigual, tan interferida pels avatars de la història i les circumstàncies del moment, intentar un assaig de valoració crítica de l'aportació geogràfica de la Societat, en una perspectiva global, resulta complicat en extrem. Fins i tot, gosaríem dir, temerari. Si prenem en consideració els quatre grans camps en què s'ha projectat l'activitat social al llarg del temps (cicles de conferències i ponències, convocatòria de cursets i seminaris, publicacions i organització de sortides i activitats diverses), veiem que tan sols el primer camp (conferències i ponències) ha tingut una presència permanent al llarg de les diferents èpo-

9. Segons que reporta Josep Iglésies (*op. cit.*, p. 15), l'activitat oficial de la Societat es va reprendre el desembre de 1947, amb una conferència d'Eduard Fontserè que tractava sobre els vents a Catalunya.

10. Lluís Casassas, *op. cit.*, ps. 55 a 73.

ques. Pel que fa als altres camps, hem observat que han tingut en general un caràcter episòdic (com ara la publicació de llibres, monografies i opuscles) o bé no han adquirit continuïtat fins a dates bastant recents (l'organització de curssets i seminaris, per exemple, no s'estabilitza fins a partir de 1973, i la publicació d'una revista amb caràcter periòdic no es materialitza fins a finals del 1978).

En vista, doncs, de la dispersió que caracteritza les activitats promogudes per la Societat des de la seva fundació, hem optat per limitar la nostra anàlisi a l'únic camp material que permet parlar d'una certa regularitat en sentit global: els cicles de conferències, ponències i comunicacions desenvolupats, any rere any, des dels inicis fins al moment present, i amb l'únic parèntesi del període comprès entre 1936 i 1947. A partir de les cròniques minucioses de Josep Iglésies, complementades amb les memòries d'activitats recollides a la revista *Treballs*, hem elaborat la sistematització següent:

— Nombre total de conferències del període 1936-1991: 411

— Repartiment per períodes:

15	(1935-1936)
177	(1947-1972)
53	(1972-1980)
44	(1980-1985)
85	(1985-1991)
37	(congrés de geografia, 1991)

— Mitjana anual de conferències, per períodes

7,5	(1935-1936)
7	(1947-1972)
6,6	(1972-1980)
8,8	(1980-1985)
14	(1985-1991. Aquesta mitjana puja fins a 20 quan s'hi sumen les conferències corresponents al congrés de geografia de 1991).

En si mateixes, aquestes dades diuen poca cosa, però en qualsevol cas cal fer ressaltar que el nombre de sessions s'incrementa de forma perceptible a partir de 1980 (coincidint amb el mandat presidencial de Salvador Llobet) i, sobretot, a partir de 1985 (amb motiu de l'assumpció de la presidència per part de Lluís Casassas). Precisament aquest període, que es clou el 1991 amb la realització del primer Congrés Català de Geografia, dona origen a unes mitjanes de conferències mai no assolides amb anterioritat: 14 sessions anuals (que són 20 si es consideren, conjuntament, les sessions organitzades amb motiu del congrés esmentat).

A fi de poder avaluar d'una manera qualitativa aquests cicles de conferències, hem adoptat com a criteri la distinció entre sis grans grups temàtics, entre els quals hem repartit les 411 sessions esmentades. Aquests grups temàtics són:

- a) Estudis històrics i biogràfics.
- b) Temes de caràcter teòric, metodològic, tècnic o instrumental (en particular, sobre cartografia).
- c) Temes de geografia física.
- d) Temes de geografia humana.
- e) Estudis regionals.
- f) Qüestions relacionades amb la gestió, l'ordenació i la planificació del territori.

Els resultats del repartiment, considerant els diferents períodes de la vida de la Societat, han estat els següents:

— Període 1935-1936 (15 conferències)

- (a): 2 sessions
- (b): 3 sessions
- (c): 1 sessió
- (d): 2 sessions
- (e): 6 sessions
- (f): 1 sessió

— Període 1947-1972 (177 conferències)

- (a): 55 sessions
- (b): 10 sessions
- (c): 18 sessions
- (d): 42 sessions
- (e): 44 sessions
- (f): 8 sessions

— Període 1972-1980 (53 conferències)

- (a): 5 sessions
- (b): 19 sessions
- (c): 5 sessions
- (d): 8 sessions
- (e): 7 sessions
- (f): 9 sessions

— Període 1980-1985 (44 conferències)

- (a): 8 sessions
- (b): 7 sessions
- (c): 1 sessió
- (d): 6 sessions
- (e): 5 sessions
- (f): 17 sessions

— Període 1985-1991 (85 sessions)

- (a): 6 sessions
- (b): 17 sessions
- (c): 3 sessions
- (d): 25 sessions
- (e): 4 sessions
- (f): 30 sessions

— Congrés de Geografia, 1991 (37 sessions)

- (a): 2 sessions
- (b): 11 sessions
- (c): 3 sessions
- (d): 17 sessions
- (e): —
- (f): 4 sessions

La comparació entre grups temàtics i períodes de referència permet fer una sèrie de consideracions específiques sobre l'evolució dels temes tractats. Així, i a reserva d'una possible anàlisi feta amb més detall, es poden subratllar aspectes remarcables com ara el pes de la història i els enfocaments historicistes en el període 1947-1972, com també la importància que van tenir durant aquells anys els temes de geografia humana i els estudis regionals; en canvi, els tres grups temàtics restants van tenir una rellevància molt menor. Dins el període 1972-1980, en canvi, s'observa una tendència a l'equilibri temàtic, amb l'excepció de l'apartat metodològic i tècnic, que tingué una certa preeminència (preeminència que s'explica per la realització d'un cicle dedicat a l'Atlas temàtic de Catalunya). Quant al període 1980-1985 cal mencionar que, dins una tònica bastant equilibrada es destaquen dues excepcions: el fet de detectar-hi una sola conferència dedicada a temes físics, i, a l'altre extrem, la importància que assolí l'apartat dedicat a l'ordenació territorial, amb un total de 17 sessions. Aquesta prevalença cap a la gestió i l'ordenació del territori, juntament amb la que es produeix a l'àmbit de la geografia humana i a l'apartat teòric i metodològic, són els trets més destacats del darrer període (1985-1991), juntament amb l'escassa importància que tingueren els tres grups restants. Finalment, i pel que fa a les conferències i ponències del Congrés de Geografia de 1991, cal fer ressaltar la preeminència dels enfocaments de geografia humana sobre els de geografia física (17 sessions i 3 sessions, respectivament), la importància de l'apartat teòric, metodològic i tècnic (amb 11 sessions), i l'escassa o nul·la rellevància dels tres àmbits temàtics restants.

4. La Societat Catalana de Geografia i la geografia catalana dels tres darrers decennis

L'evolució dels continguts geogràfics presents a l'activitat acadèmica de la Societat, traçada a grans trets a l'epígraf anterior, no es pot considerar tan sols en relació amb si mateixa: en la mesura que la geografia és una activitat intel·lectual implicada amb l'estudi del món, és evident que la variació que pugui experimentar la manera de mirar el món per part d'un col·lectiu determinat (en aquest cas, els membres d'una societat de geografia inserida en el context català) es reflectirà, d'una manera directa, en les línies mestres de l'acció desenvolupada. És així com el canvi d'orientació temàtica que hem constatat, lluny d'obeir simplement a l'atzar o a unes suposades dèries de les persones responsables dels programes dins de cada època, ens dóna unes pistes molt concretes per a considerar els canvis en les línies de recerca i en els enfocaments que ha registrat la ciència geogràfica en general al llarg dels darrers seixanta anys. Des del predomini dels plantejaments historicistes tan evident als actes dels anys 50 i 60, a l'hegemonia dels enfocaments de geografia humana i de la planificació territorial que es registra als darrers quinze anys, hi ha un canvi progressiu d'orientació (no necessàriament formulat de forma explícita) que és correlatiu al que es produeix en el panorama general de la disciplina geogràfica a escala internacional. No és estrany, almenys dins de certs límits, que el punt de vista històric perdi protagonisme en la recerca geogràfica en general, com tampoc ho és que els temes propis d'allò que s'havia conegut com a descripció i estudi regional (plenament vigents en el nostre context, en el moment de la fundació de la Societat) quedin clarament relegats a un segon o a un tercer pla. Tampoc no ha de sorprendre ningú el moviment de pèndul que s'ha registrat, en l'horitzó d'aquests seixanta anys (i sempre parlant amb caràcter general), en passar d'una orientació més aviat centrada en la geografia física a una orientació en què prevalen els continguts de geografia humana. A la vista d'aquest panorama, algú podria parlar, des de fora, de desorientació o d'una falta de definició. Al nostre criteri, no es tracta ben bé d'això: la desorientació o l'escassa definició que pot semblar inferir-se dels 46 anys de vigència de la Societat són, en qualsevol cas, unes característiques completament extrapolables al panorama general de la geografia acadèmica, tant al nivell de Catalunya o d'Espanya com al nivell internacional.¹¹

Sigui com vulgui, el canvi constatat, a nivell de continguts temàtics i de preferències en els enfocaments, no és l'únic aspecte que ens posa de manifest la naturalesa permeable de la Societat en relació amb el temps i les circumstàncies que li ha tocat viure. A banda de la discontinuïtat que va significar el període de 1936-1947, en especial a causa del fet que, en esclatar la guerra, la Societat a penes comptava vuit mesos d'existència, hi ha dos moments que ens sem-

11. Nicolás Ortega Cantero, a *Geografía y cultura* (Madrid, Alianza Universidad, 1987), ha reflexionat amb profunditat, i des d'una perspectiva lúcida i crítica, sobre aquest problema i el seu abast.

blen rellevants perquè, d'una manera o d'altra, representen un canvi respecte a l'època immediatament precedent: el primer moment pensem que és el de la represa de l'activitat, l'any 1947; el segon és, a criteri nostre, allò que podríem anomenar el moment del «canvi generacional», o sigui, la progressiva transició que es va produint a la base social, amb motiu de la incorporació successiva de geògrafs amb formació universitària (transició que, per posar una data de referència, comença a ser evident entre 1970 i 1980). Ens hi referirem de forma separada.

Indubtablement, la data de 1947 significa un moment clau en relació amb l'època posterior. D'una banda, per la desolació que planava en aquells anys durs de la postguerra sobre el panorama intel·lectual català en general; d'altra banda, i això afecta més de prop la nostra Societat, per la fràgil i limitada existència que havia tingut abans de la guerra, molt centrada entorn d'un grup de persones (Pau Vila, Pere Blasi, Enric Ribas, Lluís Solé, Eduard Fontserè, Josep Iglésies) que havia quedat desfet (amb Pau Vila i Pere Blasi a l'exili, i amb Enric Ribas mort d'accident). No és estrany que, en referir-se a l'època de la represa, Lluís Solé, seguint Josep Iglésies, parli dels «anys catacumbals» i que arribi a afirmar que la Societat Catalana de Geografia «només se salvà del naufragi definitiu gràcies a la tenacitat de l'Institut d'Estudis Catalans i, pel que fa a la geografia, gràcies a l'esperit de continuïtat de Josep Iglésies».¹² Però, a banda dels problemes derivats d'un context polític hostil i de la dispersió de persones que havien tingut un paper clau en l'arrencada de la Societat, cal no perdre de vista la mancança que significava, aquells anys, no haver acumulat una experiència sòlida en l'encarrilament de les inquietuds geogràfiques inicials, i no haver definit amb claredat uns objectius a llarg termini i una estratègia de desenvolupament. Fem nostres, en aquest sentit, les paraules amb què Lluís Casassas caracteritza aquesta època:

«Potser es podria afirmar que el perill més gran que va córrer la Societat fou el fet d'haver entrat en aquest període tan difícil [la postguerra] sense una definició clara de la finalitat pretesa i sense haver definit, tampoc, els límits de la geografia».¹³

Sobre la base de tots aquests condicionants, no és estrany que la dinàmica de la Societat en el període 1947-1972 (coincidint amb els mandats presidencials de Josep R. Bataller, Josep C. Serra i Ràfols i Josep Iglésies) quedés reduïda a allò que podríem anomenar una «activitat de subsistència» i que Lluís Casassas qualifiqui aquest període com el de «la voluntat de permanència»; de fet, l'objectiu de partida, que no podia ser un altre que el d'evitar la desintegració de l'entitat i assegurar, d'alguna manera, la seva continuïtat, havia estat aconseguit. Si més no, potser això era l'únic que es podia demanar.

Paral·lelament a aquest llarg període de transició i, en certa manera, amb una certa sobreposició, es va produint en el si de la Societat la progressiva

12. Lluís Solé Sabarís, *op. cit.*, p. 40.

13. Lluís Casassas, *op. cit.*, p. 56.

incorporació de persones —tant a la base social com al nivell de la junta de govern- incardinades dins una altra generació, o sigui, sense vincles directes amb la que havia participat d'alguna manera amb la posada en marxa de la Societat. I en parlar de «generació» volem referir-nos tant al factor de l'edat com a la formació bàsica i a les inquietuds i expectatives personals en relació amb la geografia. Som, de fet, a l'època en què el desenvolupament de la geografia com a disciplina universitària comença a agafar una certa amplitud.¹⁴ Tot al·ludint a aquest període de transició (que convencionalment podem fer coincidir amb els anys en què Lluís Solé i Sabarís ocupa la presidència de l'entitat, entre 1972 i 1980), resulten prou expressives les paraules que escrivia Josep Iglésies amb motiu del quarantè aniversari de la Societat:

«Cercàvem no trencar l'anella que ens uneix amb els impulsos que foren assenyalats en el moment de la nostra fundació, i us esperàvem a vosaltres, els joves, per lliurar-vos la torxa encesa. No sé ben bé si som encara dins les catacumbes. El que sí que ens consta, mirant la nostra entitat, és que no ens trobem davant d'un cos mort, sinó en una alba prometedora i davant d'un cos palpitant, en creixença i ple de futur.»¹⁵

El «canvi generacional», de fet, significarà la immersió de la Societat, d'una manera potser lenta però en tot cas irreversible, dins una dinàmica d'acció més diversificada, i amb un biaix en certa mesura més acadèmic (cosa que, d'altra banda, és lògica si es té present que un nombre significatiu dels nous socis d'aquesta època tenen algun tipus de vincle amb la geografia universitària). És en aquest període quan s'afermen les publicacions i es concreta una vella iniciativa, l'edició d'una revista amb caràcter periòdic (*Revista Catalana de Geografia*, des del 1978 fins al 1982; *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, del 1984 ençà), es programen cursos monogràfics amb caràcter sistemàtic, es consoliden les activitats consistents en visites i en sortides d'estudi i s'estableixen amb caràcter assidu els contactes amb geògrafs i centres universitaris de l'estranger. En relació amb la base social, el canvi generacional a què estem fent referència es concreta en una diversificació notable d'allò que podríem anomenar les «visions personals» de la geografia. Lluís Casassas ho resumeix d'una manera molt lúcida, al nostre entendre, en el paràgraf següent:

«Al costat de les concepcions més tradicionals que tenen el seu fonament en interpretacions procedents de Jean Brunhes i de Max Sorre, i al costat de les activitats continuadores de la tradició del geòlegs, dels botànics i dels pedòlegs catalans (Almera, Via, Font i Sagué, Thos...), i al costat de la presència de l'«escola dels excursionistes» procedent d'Arabia, Torres i Osona, hom troba, cada vegada més, els partidaris de l'anàlisi del paisatge cultural, al costat dels qui proposaven tendències més recents de

14. Cal tenir present que a finals dels anys setanta es va produir la creació, promoguda pel professor Vilà Valentí, del Departament de Geografia de la Universitat de Barcelona, pioner en relació amb la geografia acadèmica catalana.

15. Josep Iglésies, *op. cit.*, p. 29.

recerca i de definició. També fou notable l'arribada de professionals no docents adscrits als serveis de planificació, a l'urbanisme, a l'administració local, autonòmica o provincial, i la presència de socis nous no universitaris que ajudaren a reforçar una de les línies d'actuació constants des dels temps inicials.»¹⁶

Fins aquí, l'observació i l'anàlisi de l'activitat de les diferents èpoques de la vida de la Societat posa de manifest, d'una manera ben viva, les particularitats de la seva evolució i la dificultat de construir un judici crític global sobre la seva tasca, atesa la diversitat de circumstàncies, d'expectatives i d'interessos inherents a cada època. Tot i això, ens queda ara referir-nos al període més recent, o sigui, el comprès entre 1980 i 1991. Indubtablement és el període en què es fa més evident la «voluntat de normalització» i el desenvolupament d'«unes branques cada vegada més esteses» (manllevant aquestes expressions a Lluís Casassas) en el camp específic de la geografia catalana. Si més no, hem tingut ocasió de veure, en analitzar la programació d'actes i conferències, que aquest període —que coincideix amb les etapes en què la Societat és regida per Salvador Llobet i per Lluís Casassas— es caracteritza per un grau elevat de sistematització, de diversificació i de regularitat en l'activitat pública de la Societat. I això no solament és perceptible en l'estudi concret dels programes anuals, sinó que és especialment clar en dos aspectes concrets que han esdevingut cardinals per a avaluar l'aportació recent de la Societat a la geografia catalana: d'una banda, la normalització de l'òrgan d'expressió propi de la Societat (la revista *Treballs*) i, d'altra banda, l'organització del primer Congrés Català de Geografia. Ens hi referirem per separat.

En primer lloc, la consolidació de la revista *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, publicació monogràfica de geografia, en català i d'una periodicitat entre trimestral i quadrimestral, significa l'assoliment d'una vella aspiració: la d'oferir a la societat catalana en general i a la comunitat geogràfica en particular un producte, en forma de revista, expressiu del punt vista obert i plural amb què es concebuda la ciència geogràfica per part de la Societat (ja des del mateix moment de la seva fundació). Fallit el primer intent, la que fou la primera època de la *Revista Catalana de Geografia* (de la qual es publicaren 18 números en 8 fascicles, entre el gener de 1978 i el juny de 1982), la seva successora, la revista *Treballs*, començà a publicar-se el desembre de 1984 i a finals de 1991 havia tret al carrer 31 números. Una xifra que, per ella mateixa, fa palesa la regularitat que assolí el seu equip de redacció, a l'impuls de l'excepcional capacitat de treball del seu element capdavanter, Lluís Casassas.

En segon lloc, la concepció, organització i portada a terme del primer Congrés Català de Geografia representa una altra fita d'obligada referència en parlar de l'aportació recent de la Societat Catalana de Geografia a la geografia catalana. Celebrat entre l'11 i el 15 de març de 1991, significà l'oportunitat de debatre, en el fòrum convocat per la Societat Catalana de Geografia, alguns dels grans

16. Lluís Casassas, *op. cit.*, ps. 63-64.

temes, qüestions i problemes que caracteritzen la geografia actual al país i arreu del món. Com assenyala el seu principal impulsor, Lluís Casassas, a la conferència inaugural, a títol de motivació,

«La Societat Catalana de Geografia (...) va creure que era el moment de promoure i de convocar un congrés on, de manera lliure i allunyada de tota mena de dogmatismes i de rutines, es puguin discutir tots els aspectes que atanyen la geografia i la seva inserció a la societat de Catalunya, i on es puguin debatre no només els problemes teòrics que planteja el desenvolupament científic, sinó també els aspectes metodològics tan diversos i les qüestions que apareixen al moment de l'aplicació pràctica de decisions de caràcter territorial».¹⁷

Una altra part del discurs, més endavant, precisa el seu abast i algunes de les finalitats essencials a què respon la seva organització; en subratllem un fragment prou significatiu:

«Es vol contribuir, amb el Congrés, a fer que desapareguin les pugnes constants amb les disciplines veïnes, perquè hom és conscient que l'única manera de no quedar endarrerits i desvaloritzats és efectuar un treball en comú i és procurar de realitzar la incorporació recíproca de les idees, dels mètodes o de les teories procedents d'altres ciències preocupades per qüestions semblants.»¹⁸

El Congrés, que fou concebut a partir d'una organització d'activitats repartida en nou ciutats del Principat, s'articulà entorn de nou grans grups de temes, i s'estructurà en 9 conferències temàtiques, 24 ponències i 73 comunicacions, a més de la conferència inaugural i de tres conferències extraordinàries. El nombre d'inscrits superà els 300: bàsicament estudiosos, professionals diversos i interessats en la geografia del conjunt dels Països Catalans. Les aportacions foren recollides globalment en quatre volums, publicats al final de 1991.

5. Postil·la epistemològica: a propòsit del sentit i la raó de ser de la Societat Catalana de Geografia

Tanquem amb aquest epígraf la reflexió desenvolupada fins aquí, i ho fem, en certa manera, conscients que el repàs efectuat a la seixantena d'anys d'existència de la Societat Catalana de Geografia no ha aclarit, ni de bon tros, moltes de les llacunes i els punts foscos que perviuen de les diferents èpoques de la seva existència, i fins i tot dels seus mateixos inicis. De la mateixa manera que algun autor parlava de la manca de definició dels objectius de la Societat per referir-se a la difícil continuïtat que es plantejava a finals dels anys quaranta, hi hauria ara prou motius, si calgués buscar-los, per continuar parlant

17. Lluís Casassas, *La continuïtat de la geografia catalana*, dins Societat Catalana de Geografia, *Primer Congrés Català de Geografia*, volum II (*Conferències*). Barcelona, 1991, p. 27.

18. Lluís Casassas, *La continuïtat de la geografia catalana*, dins Societat Catalana de Geografia, *Primer Congrés Català de Geografia*, volum II (*Conferències*). Barcelona, 1991, p. 30.

de mancances, de línies d'actuació poc definides i de febleses que marquen, a diferents nivells, el conjunt d'activitats que promou la Societat Catalana de Geografia. Com qualsevol obra humana, la tasca de la Societat és afectada també d'equívocs, d'imprevisions, d'incerteses. Tot i això, sense negar la conveniència de mantenir en tot moment l'adequada actitud crítica, cal no perdre de vista que aquests equívocs, aquestes imprevisions i aquestes incerteses planen també, ara mateix, sobre totes les entitats, institucions, acadèmies i associacions vinculades, d'una manera o d'una altra, amb l'estudi teòric o pràctic de la geografia. Més encara, cal no oblidar, per damunt de tot, que si un perill se cerneix sobre el panorama de la geografia actual, en el sentit més general i més ampli possible de l'expressió, és el de la desintegració; en altres paraules, la pèrdua de confiança en el caràcter unitari de la geografia i l'esfondrament de la idea, acceptada tradicionalment de forma general, que l'essència del coneixement geogràfic és el seu caràcter pluridisciplinari i integrador.¹⁹

Per tot això, creiem adient de cloure aquesta comunicació recordant que, enfront dels perills disgregadors que, d'una manera o d'una altra, condicionen la situació actual de la geografia a escala mundial, continua tenint del tot sentit, per damunt d'insuficiències i de contradiccions, l'existència d'una societat dedicada a promoure i a fomentar el coneixement geogràfic des de la base, sense contrapartides ocultes ni pretensions interessades. Creiem, en aquesta línia, que continuen sent plenament vigents les paraules que Lluís Casassas pronunciava el desembre de 1986 a propòsit del sentit i de la raó de ser actuals de la Societat Catalana de Geografia, i que continuen sent un repte per a tots els qui ens trobem d'alguna manera involucrats en la tasca de fer de la geografia alguna cosa més que un simple recull de dades, de referències bibliogràfiques i de noms de persones il·lustres:

«La geografia és una activitat intel·lectual i els que ens hi dediquem necessitem punts de trobada i de comunicació de major llibertat, un espai en el qual no hi hagi l'escalafó, ni la promoció individual, ni l'encarcament d'uns programes. La Societat Catalana de Geografia podria ser aquest lloc, des del qual fos fàcil l'entroncament amb la realitat, la tan debatuda relació entre la ciència i la vida. És així com ho veig, potser perquè és així com entenc la geografia. La geografia no és només una col·lecció de mètodes; és també una forma de llegir la realitat, d'incidir sobre la realitat i d'ajudar a transformar aquesta realitat.»²⁰

19. És especialment eloqüent, en aquest sentit, la conferència que va pronunciar el geògraf nord-americà Stoddart a la Universitat de Berkeley l'any 1987. Vegeu-ne la versió espanyola, «Altas miras para una geografía de fin de siglo»; dins Gómez Mendoza, Muñoz Jiménez, Ortega Cantero, *El pensamiento geográfico*. Madrid, Alianza Universidad, 1988 (2a edició).

20. Fragment de l'entrevista feta a Lluís Casassas per Joan Nogué i M. Dolors Garcia Ramon el desembre de 1986, i publicada a Universitat de Barcelona, *Lluís Casassas. Geografia i territori*. Col·lecció homenatges, Barcelona, 1993.